

JAPONYA-ÇİN İLİŞKİLERİNDE “TARİHİN SONU”

DR. BAHADIR PEHLİVANTÜRK*

Uluslararası ilişkiler konusundaki çalışmalarda ülkeler arasındaki ilişkileri etkileyen çeşitli ögeler çözümlenmeler için kullanılmaktadır. Bunların arasında askerî güç dengeleri, kaynak paylaşımı, ideolojik farklılıklar, iktisadi problemler, güvenlik ikilemi, jeopolitik, enerji gibi konular geniş bir biçimde yer bulmaktadır. Bu ögeler çoğu çalışmada tarihselci bir anlayışla, bu konuların tarihsel arka planı ve gelişimi ile birlikte verilir. Fakat *tarihin* kendisinin ontolojik bir kategori olarak alındığı, ilişkileri nasıl etkilediği, tarihten kaynaklanan sorunların öncül bir öge olarak diğer konularla nasıl bir etkileşim içinde bulunduğu çok fazla çalışılmamıştır. Büyük bir imparatorluğun coğrafyasında ve eski merkezinde bulunan ülkemizin de dış ilişkilerinde *tarih* ve tarihten kaynaklanan sorunlar önemli bir yer bulmaktadır. Dünyanın başka coğrafyalarında da *tarihin* aktörlerin davranışlarını düzenleyebildiğini, politikacıların iç ve dış politika seçeneklerini sınırlayabildiğini ve diğer sorunların çözümünü de doğrudan etkileyebildiğini görüyoruz.

Bu çalışma Asya bölgesinde “yükselen bir güç” olan Çin ve 1970-1980’lerden bu güne “ekonomik süper güç” olarak adlandırılan Japonya arasındaki ikili ilişkileri tarihten kaynaklanan sorunların ışığında incelemeyi hedeflemektedir. Her iki ülke bu coğrafyada binlerce yıla uzanan bir geçmişi paylaşmaktadır. Bu geçmiş içinde özellikle modernleşme dönemi ile başlayan 19. yüzyıl sonundan 20. yüzyıl ortasına kadar süren kısım ile ilgili her iki ülkede mevcut farklı tarihsel perspektifler 21. yüzyıldaki ilişkilerini doğrudan etkilemekte, sorunların çözü-

*Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

münü engellemekte ve gelecekte ilişkilerin alabileceği durum konusunda endişeler yaratmaktadır. Çin ve Japonya bölgedeki en önemli iki devlettir. Çin binlerce yıl bölgenin siyasi yapısını doğrudan etkilemiş, hatta bunu oluşturmuş bir ülkedir. Japonya da modern dönemde -özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında- Asya dinamiklerini temelden değiştiren başat güç olmuştur. Bugün iki ülke dünyanın 2 ve 3. en büyük ekonomisi durumundadır. Aralarındaki ticaret hacmi 200 milyar doları aşmıştır ve birbirlerinin en önemli ticaret ortakları arasındadırlar.¹ İki ülke arasında insani ilişkiler de gerek eğitim gerek kültür ve turizm gerek iktisadi ve siyasi ilişkiler alanlarında olsun artmaya devam etmektedir. Ekonomik alanda yaptığı atılımlarla sıklıkla söz edilen “Çin’in yükselişi”nin Asya ve dünyanın politik-ekonomik yapısını etkilediği bu iki ülkenin ilişkilerini daha da önemli ve hassas hâle getirmektedir. Bütün bu yoğun ilişki ağı içerisinde en çok göze çarpan öge, “tarih sorunu” ismi ile ayrı bir ontolojik kategori hâline getirilecek kadar önemli bulunan, iki ülke ilişkileri ile ilgili geçmişteki sorunlardır.

Bu çalışmada öncelikle Çin-Japonya ilişkileri ve Asya tarihi ülkemizde fazla bilinmediği için Asya’daki Çin merkezli tarihî sistem ve Japonya’nın bu sistemdeki farklı pozisyonu incelenecek, daha sonra Japonya’nın 19. yy. sonundan itibaren dünya gücü hâline gelmesi ve Çin işgaline varan gelişmeler ele alınacaktır. İşgal sırasında Japon ordusu tarafından Çin’de yapılan eylemler ile bu kısımda işlenecektir. Tarihsel boyut bilinmezse bugün iki ülke arasındaki “tarih sorunu”nun dinamiği ile ilgili analizler anlaşılabilir dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar olan bu kısmın en azından genel hatları ile anlatılması zaruridir. Daha sonra savaş sonrasında bugüne iki ülke arasında tarih sorununun nasıl bir rol oynadığını, iki ülkenin iç ve dış politikalarındaki gelişmeler paralelinde inceleyeceğiz. Bunu yaparken ilişkilerin aslında güncel hem iç hem dış dinamiklerden nasıl etkilendiğini, *tarih* dediğimiz şeyin aslında geçmişten ziyade *bugün* ile ilgili olduğunu ve her zaman da diğer ülke ile ilgili değil, çoğu zaman yurt içinde olan siyasi değişimlerden de kaynaklanabildiğini göreceğiz. Bu bakış açısı bu sorunun bundan sonra nasıl bir değişim göstereceği ve Asya siyasi yapısını nasıl etkileyebileceği konusunda da bazı çıkarımlar yapmamızı sağlayacaktır.

Yukarıda da değindiğimiz gibi Japonya’nın da Çin’in de Asya tarihindeki konumları özel olmuştur. Bunu anlayabilmek için kısaca Çin merkezli Asya sisteminden ve Japonya’nın bunun yıkılmasında oynadığı rolden bahsetmek gerekir. Asya Batılıların gelişi ve Japonya’nın Meiji Reformları ile modernleşmesinden önce Çin’in merkezde olduğu bir hegemonik sistem altındadır. Bu sistem yüzyıllarca sürmüştür ve “Ming/Qing Fidyeye Ticaret Sistemi”² olarak adlandırılmaktadır.³ Bu sistemle Çin, Asya’daki bütün diğer krallıklara nominal bir üstünlük kabul ettirmeyi başarmıştır. Bu üstünlüğü kabul ettirmekte kullandığı metotlar onları fidye karşılığı tanıma ve onlara ticari imtiyazlar vermek şeklindedir. Bu sistem ismini Çin’deki Ming ve onu izleyen Qing Hanedanlıkları döneminden almakla beraber başlangıcı bundan çok daha eskilere dayanmaktadır.

Sistem merkezden dışarıya doğru genişleyen bir halkalar dizisi şeklinde açıklanmaktadır. Merkezde doğrudan yönetim varken dışarıya doğru her hal-kada dolaylı idare merkezi otoritenin yerine daha fazla geçmekte, hegemonik metotlar daha fazla işlerlik kazanmaktadır. Örneğin en ortada güç İmparatorun kişiliğinde yoğunlaşmıştır. Onun çevresinde bürokrasiden oluşan bir devlet düzeni vardır ve Çin bu düzenek ile idare edilmektedir. Bunun dışındaki halkalar ise sırası ile; boyunduruk altına alınmış gruplar (Bazen doğrudan vali atanır bazen güçlü bir yerel han o etnik grubun yöneticisi olarak atanır.); fidiye ilişkisi içerisindeki alanlar; ve en son olarak da ticaret ortakları şeklinde sınıflandırılmakta ve bu şekilde idare edilmektedir. İlk iki halka Çin sınırları dâhilinde iken son iki halka farklı ülkeleri kapsar. Pekin'in bu bölgeler üzerindeki hâkimiyeti çok kısıtlıdır. Bu sisteme göre Pekin ile fidiye-ticaret ilişkisi içerisindeki ülkenin lideri (ya kendisi bizzat ya da elçiler göndererek) İmparatoru ziyaret eder ve İmparator da bu fidiye heyetini tanıyarak o liderin hâkimiyetini meşrulaştırır. Çin'e yakın ülkelerin merkeze düzenli fidiye göndermeleri beklenir. Bir ülke Çin'e ne kadar yakınsa o derecede sık fidiye gönderir. Verilen fidiyeye karşılık Çin İmparatoru gelen heyete çeşitli "hediyeler" ve bazı Çin limanlarında ticaret etme izni verir.⁴ Bu sistem aslında bir süzeren-vassal ilişkisinden çok bir ticaret ilişkisidir. Her ne kadar fidiye heyeti Çin İmparatoruna resmî fidiyeyi verip ve saygılarını *kowtow*⁵ yaparak gösteriyorsa bile amaç aslında ticarettir. Bu fidiye töreni sayesinde o ülkenin tüccarları Çin'in kara sınırları üzerinde sınır ticareti ve önceden belirlenmiş Çin limanlarında da deniz ticareti yapma iznine sahip olurlar. Ülkelerin kendi istekleri ile Çin İmparatorunun ayağına gitmeleri ve fidiye sunmaları da Çin'in askerî gücü veya yeni başa geçen bir hanedanın yetkisini meşrulaştırma çabasından çok, bu kârlı dev Çin pazarı ile ticaret yapabilme arzusudur. İşte bu sebeple bu sistem Ming-Qing Fidiye-Ticaret Sistemi olarak adlandırılmaktadır.

Japonya'nın yukarıda anılan sistem içindeki diğer ülkelerden farklı bir konumu olmuştur. Bütün Asya Çin'e fidiye gönderirken Tokugawa Şogunluğu'nun kurulması ve iç birliğin sağlaması ile Japonya Çin'e fidiye göndermeyi bırakmış, dış dünya ile ilişkilerinin de aşgariye indirmiştir. Bu dönemde Japonya'nın dış ticareti, görünüşte, sadece senede bir defa Nagazaki limanına gelmesine izin verilen iki gemi (bir Hollanda ve bir Çin gemisi) ile sınırlandırılmıştır. Ancak bu durum, Japonya'nın Çin merkezli Asya politik ekonomik düzeninin dışında yer aldığı anlamına gelmez. Gerçekte Japonya, Ryukyu Krallığı⁶nın özel konumu sayesinde, bu sisteme Çin hükümdarının üstünlüğünü kabul etmeden dâhil olmayı başarmıştır. Ryukyu Krallığı Qing/Tokugawa döneminde bağımsız bir krallık statüsündedir ve hem Japonya'ya hem Pekin'deki Çin yönetimi ile fidiye ilişkisi içerisinde yer almaktadır. Tarihçilerin Ryukyu'nun ticaret verileri üzerinde yapmış oldukları çalışmalar bu ticaretin yüksek miktarlarda olduğunu ve Çin'in Asya'nın her yanı ile olduğu kadar Japonya ile de dolaylı bir ticaret ilişkisi içerisinde bulunduğunu

göstermiştir.⁷ Yani Japonya Ryukyu üzerinden (ve senede gelen iki gemi ile) Asya uluslararası ekonomik sistemine bağlanmış, ama bunu doğrudan Çin İmparatoruna fidye verme ve *kwotow* yapma mecburiyetinde kalmadan başarmıştır. Asya'da Çin'in üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmadan sistemin parçası olmuş ve ticaret ilişkilerinden faydalanabilmiştir.

Çin-Japonya arasındaki tarih sorunu Çin merkezli Asya hegemonik düzeninin 19. yüzyılda Batılı güçlerin etkisi sonucu zayıflaması ile başlar. Sistemin zayıflamasında Batılı güçlerin aktiviteleri etkin olmuşsa bile sistemi çökerten şey Japonya'nın kendisini sistemin merkezine yerleştirme çabasıdır. 19. yüzyıl ortasında Commodore Perry yönetimindeki ABD gemilerinin Japonya'yı dünyaya açılmaya zorlamasından sonra kısa bir dönem karışıklık ve iç savaş yaşamış Japonya, daha sonra Meiji Reformlarını yürürlüğe koymuş ve hızlı bir modernleşme hamlesine girişmiştir. İç savaşın bitmesinin üzerinden 40 yıl bile geçmeden Japonya Asya'da önemli bir güç hâline gelmiş, modern ve güçlü bir ordu kurmuştur. Bu ordu gücünü önce Çin toprakları üzerinde dener.

1880'ler bütün dünyada yeni bir emperyalist dalganın yükseldiği, Sosyal Darwinist fikirlerin etkisinin güçlendiği bir dönemdir. Japonya'da da bundan etkilenen hem sağ hem sol politikacılar Japonya'nın artık daha aktif ve saldırgan bir dış politika izlemesi gerektiğini savunmaya başlamışlardır.⁸ Çin'in ve Asya'daki diğer komşularının Batıların elinde düştüğü durumu da gören Meiji liderleri Japonya'nın varlığına devam edebilmesi, kapitülasyonları kaldırabilmesi ve Batılılarca eşit olarak algılanabilmesi için kendisinin de sömürgele ve donanma üslerine sahip olması gerektiğine inanmış, bu amaçla da coğrafyalarında Batılı güçler gibi etki alanları yaratma çabasına girişmişlerdir. Bu arada Japonya'da da endüstrileşme tam hızla devam etmektedir. Bu da ham madde ve pazar ihtiyacını kuvvetlendirmekte, emperyalist eğilimleri güçlendirmektedir. Çin'le ilk karşılaşma da bu aşamada ortaya çıkar.

Japon yöneticiler dikkatlerini önce Kore Yarımadası üzerine yoğunlaştırmışlardır. Kore, Çin'e fidye veren ve Çin etkisi altındaki bir ülkedir. 1887'de Japon ordusu Kore'yi Çin etkisinden çıkarmak için manevralar yapmaya ve denizde etkin olmaya başlamıştır. Kore üzerinde etkin olma mücadelesi, sonunda 1894-1895 Çin-Japonya Savaşına yol açar. O sıralarda hâlâ dev olarak algılanan Çin'in karşısında henüz ufak bir güç olarak görülen Japonya'nın başarılı olamayacağı düşünülmüşse bile modern ordusuyla savaşta hızla üstün konuma geçmiş ve Çin'in Liadong yarımadasını işgal etmeyi başarmıştır. 1895'teki Şimanoseki Antlaşması ile Çin, Kore'nin bağımsızlığını tanımak zorunda kalmış, Pescadores Adaları'nı ve bunlardan da önemli olarak Tayvan Adası'nı Japonya'ya bırakmıştır. Böylece Çin ilk defa Japonya'ya karşı toprak kaybetmiştir. Japonya da deniz imparatorluğunun ilk adımını atmış ve Güney Çin Denizi üzerinden Güneydoğu Asya'ya giden yol üzerinde üs edinme imkânını yakalamıştır. Aynı zamanda bu savaşın sonunda Pekin'e giden deniz yollarının kontrolü de Japonya'ya geçmiştir. Japonya'nın ilk sömürgesi, Çin'den koparılmış Tayvan'dır.

1905 Rus-Japon Savaşından zaferle çıkan Japonya kapitülasyonları kaldırmış ve dünya sahnesine büyük bir güç olarak çıkmıştır. 20. yüzyıl ilerlerken Japonya daha fazla otoriterizmin pençesine düşmekte ve hem iç hem dış politikasında emperyalizmin etkisi artmaktadır. Bu dönemden itibaren bütün dünyada hissedilen, Büyük Buhrandan sonra daha kuvvetlenecek olan aşırı (faşizm ve Nazizm) fikirler henüz millet inşası sürecini devam ettiren ve dolayısıyla karışıklıklara ve çalkantılara gebe Japonya'da da etkisini gittikçe daha fazla hissettirmeye başlayacak; Japonya, yavaş yavaş militarizmin pençesine düşecektir.⁹ Bu akımların rüzgârındaki Japonya yayılcı bir siyasete kaymaya başlar ve dünyanın çoğu bölgesi çoktan Batı güçleri tarafından sömürge hâline getirildiği için ağırlığını gittikçe daha fazla "herkesin sömürgesi" olarak tanımlanan Çin'e kaydırır. 1910'da Kore işgal olunur ve Japonya'nın bir parçası ilan edilir. Bundan sonra Japonya, Çin'deki başlıca sömürgeci ve yayılcı ülke hâline gelecektir.

Çinliler Japonya baskısı altında geçen bu dönemi büyük bir içerleme ile anmaktadırlar. Bu dönemde Japonya'nın Çin'den daha hızlı modernleşmesi Japonlarda Çin'i cahil ve geri kalmış bir ülke olarak görme eğilimini artırmıştır. Çin'in tarihteki konumu ne olursa olsun 1894-95 Çin-Japonya Savaşı ile üstünlüğü ele geçiren Japonya, Çin'i artık sadece potansiyel bir sömürge olarak görmeye başlar. Emperyalist akımların güçlenmesi ve sömürge ihtiyacının hem siyasi hem ekonomik sebeplerle kuvvetlenmesi sonucu Çin'de etki alanı yaratma çabalarını artırır. Bu çaba daha sonra Japonya'nın Batılı güçlerle doğrudan sürtüşmeye girmesine ve İkinci Dünya Savaşına yol açacaktır. Kısaca savaşa giden yol şu şekilde özetlenebilir: Batılı güçler Çin'i her ülkenin sömürüsüne açık bir alan olarak tanımlamaya ve hiçbir ülkenin tek başına Çin'de hâkim hâle gelmemesini sağlamaya çalışmaktadırlar. Japonya ise önce Rusya ile Mançurya üzerinde mücadele ederek daha sonra Çin'in Batılıların da bulunduğu başka bölgelerini de işgale girerek Çin'i kısmen kendi sömürgesi hâline getirmeye çalışmaktadır. Bu da Batı ve Japon emperyalizmi arasında Çin üzerinde dönen bir rekabete, daha sonra da savaşa yol açar.

Bu süreç içerisinde Japonya ilk olarak 1907 Hague Konferansında Çin'in üçüncü sınıf bir ülke olarak tanımlanması için uğraşacak ve Çin'in öfkesini üzerine daha da fazla çekecektir. 1920 yılında ise Japonya Çin'i pratikte Japon sömürgesi hâline getirmeyi amaçlayan "21 talep" ile ortaya çıkar. Bu gelişme ile Japonya Çinliler için artık bir numaralı emperyalist ülke ve en önemli düşman

Batılı güçler Çin'i her ülkenin sömürüsüne açık bir alan olarak tanımlamaya ve hiçbir ülkenin tek başına Çin'de hâkim hâle gelmemesini sağlamaya çalışmaktadırlar.

hâline gelir. Unutulmamalıdır ki o sırada Çin'de de modernleşme ve millet inşası projeleri sürmektedir ve milliyetçilik güçlenmiştir. Bu ortam içinde Japonya'nın Çin'i sömürgeleştirme çabaları çok büyük tepki alır ve Çin yöneticilerinin Japonya'yı egemenliklerine karşı en büyük tehlike olarak tanımlamalarına sebep olur. 1920'ler ve 30'larda Çin'deki milliyetçi akımlar güçlenirken Japonya'nın 1927 Jinan Olayı ile Shandong'u işgal etmesi, Çin'de aşağılanma duygusunun daha kuvvetli hissedilmesine yol açar.¹⁰

Bu dönemde Japonya'da da gelişmeler daha radikal bir hâl almaya başlamıştır. 1930'lara girerken Japonya artık demokrasiyi tamamıyla bir tarafa bırakmış ve ülke yönetiminde ordu çok güçlü bir konuma gelmiştir. 1931'de Mançurya demir yolu hattındaki bir patlama (Mançurya Hadisesi) Çinlilerin üzerine yıkılır, Japonya ordusu da güvenliği sağlama bahanesi ile harekete geçer. Bu, kısa zamanda Çin'i işgal çabasına dönüşür. Mançurya Hadisesi, Çin-Japonya arasındaki "15 Yıl Savaşı"nın başlangıcı olarak görülür ve çoğu Japon tarihçi İkinci Dünya Savaşının başlangıcını da bu tarih olarak kabul eder. Artık Japonya bütün gücü ile Çin'i sömürgeleştirme çabası içindedir ve Çinlilerin direnişi ile bu göğüs göğse çarpışılan şiddetli bir savaşa dönüşür.

Mançurya Hadisesi'nden bir süre sonra Mançurya'da Mançukuo adında kukla bir devlet kurulur. Artık Japonya Çin'i parçalamaya başlamıştır. Japonya daha sonra Çin'in başka bölgelerinde de etkinliğini yayarak Çin'in geri kalanını da sömürge hâline getirmeye çalışır. Fakat Çin macerası kısa zamanda Japonya için büyük bir bataklığa dönecek ve Çin'i kontrol etme adına birçok insanlık suçunun işlenmesine yol açacaktır. Bu durum İkinci Dünya Savaşını Japonya'nın kaybetmesine kadar sürer. Japonya sonunda yenilmiş bile olsa bu dönemin acı hatıraları bugün bile iki ülke ilişkilerini gölgelemeye devam etmektedir. Bu konuda Çin'de genel olarak yapılan mezalimlerin yanı sıra özellikle Nanking Katliamı, İkinci Dünya Savaşı sırasında yapılan kimyasal ve bakteriyolojik silahların Çinliler üzerinde denemesi, savaş esirleri üzerinde tıbbi deneyler ve konfor kadınları (köleleştirme) olarak anılan konular bugün de tartışılmaya ve iki ülke ilişkilerini etkilemeye devam etmektedir.

İkinci Dünya Savaşından büyük ölçüde yıkılmış ve imparatorluğunu kaybetmiş hâlde çıkan Japonya Soğuk Savaş dönemine ordusu dağıtılmış ve yabancı bir ordunun işgali altında girer. Japon halkının büyük çoğunluğu Çin'de yapılanlardan ancak savaş sonrasında haberdar olur. Yapılan çoğu eziyet daha önce hiç bilinmezken Nanking'in işgali de savaş sırasında Japon halkına Çin'i ve Asya'nın geri kalanını Batılı emperyalistler ve sömürgecilikten kurtarma hareketinin bir parçası olarak yansıtılmıştır. Savaş sonrasında, savaşı başlatan Mançurya Hadisesi'nin bile aslında ordunun bir komplosu olduğu öğrenilir. Bunun yanı sıra Asya'nın diğer halklarına yapılan zulümlerin ortaya çıkması Japonya'da ciddi bir şok yaratır. Asya halklarını özgürleştirmek ve "Batılı şeytanlar"a karşı vatani savunmak için savaştığına inanan Japon halkı için bütün bu acılar -hem kendi

halkının çektiği acılar hem Çinlilerin yaşadıkları- ülkeyi boşu boşuna kaybedeceği bir savaşa sürüklemiş, bu arada ülkenin de onurunu lekelemiş olduğu düşünülen ordunun suçu olarak görülür.

Bütün bunlar Japonya'da antimilitarist, pasifist ve liberal fikirleri kuvvetlendirir. Savaşta yenilgi ve yaşanan acıların yarattığı travma, ABD işgali altında iken yapılan reformlar ve yeni fikirler ile birleşmiş, Japonların uluslararası ilişkiler ve onun içinde ülkelerinin oynaması gereken rolü hakkındaki fikirlerini kökten değiştirmiştir. Mac Artur Anayasa'sı olarak da adlandırılan yeni Japonya Anayasa'sındaki 9.madde muhtemelen başka hiçbir ülkenin Anayasa'sında bulunmamaktadır ve Japon Anayasa'sının "Barış Anayasa"sı olarak adlandırılmasının sebebidir. 9. madde Japonya'nın "ordu bulundurmayaacağı" ve "uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde güç veya tehdit kullanımını reddedeceğini" kabul eden bir maddedir. Bu göstermektedir ki Japonya artık emperyalist politikaları geride bırakmıştır. Japonya savaş sonrasında İkinci Dünya Savaşı ve onun yarattığı travma ile birlikte dış politikada içe kapanık, içte ise siyasi ideolojik bölünmelerden kaçınma amaçlı bir politika izlemeye yönelir. Bu amaçla bazen "Yoshida Doktrini" olarak anılan bazen de "ekonomizm" olarak adlandırılan bir çizgi izler. Savaş sonrası başbakanı Şigeru Yoshida ve ondan sonra gelen muhafazakâr liderler hem içte hem dışta barışı korumanın en iyi yolu olarak ekonomik kalkınmayı amaçlamanın, ve bütün çabayı bu yöne aktarmanın gerekli olduğuna karar verirler.

Özellikle 1950'lerden itibaren Yoshida Doktrini uyarınca Japonya'da ekonomik kalkınma ve uluslararası ticaret ağırlık kazanmış, güvenlik ve dış politika konuları arka plana düşmüş, uluslararası diplomaside de düşük profilli bir çizgi izlenmeye başlanmıştır. Yoshida ABD'nin Soğuk Savaş stratejisi gereğince Japonya'yı koruma ve ekonomik olarak güçlendirmek zorunda olduğunun farkındadır. Japonya'nın savunulması için her ne kadar Kendini Savunma Gücü (KSG) adında bir askerî güç kurulmuşsa da Japonya ABD ile 1951'de imzalanıp 1960'da yenilenen Savunma Güvenlik ve İş Birliği Anlaşması ile savunmasını nerede ise tamamıyla ABD'nin eline bırakmıştır. Dış politikada da ABD'nin Soğuk Savaş politikalarının paralelinde, onu destekleyen bir çizgi izlenmiştir. Okinawa Adası'ndaki ABD üsleri de hem Kore hem Vietnam Savaşlarında ABD için önemini kanıtlamış, Japonya'yı da ABD'nin Asya güvenlik politikalarında merkezî bir noktaya taşımıştır. Japonya 20. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası prestij arayışlarından kaçınan, neomerkantilist dış ekonomik politikalar ve pasifist güvenlik politikaları izleyen bir ülke olur. Kalkınma ağırlıklı politikası, sonunda Japonya'yı bir ekonomik süper güce dönüştürür. Japonya ikinci defa, ama bu sefer askerî değil ekonomik bir güç olarak Asya'daki en önemli ülke hâline gelir.

"Tarih sorunu" tarihin bittiği yerde başlar. Bu kısımda savaş sonrasında -yani Çin ve Japonya arasındaki şiddetin bitmesinden sonra- geçmişteki olayla-

rın iki ülkenin ilişkilerini nasıl etkilediğine, her iki ülkedeki iç hesapların ve bölgesel dış dinamiklerin tarih sorunu ile nasıl etkileştiğine bakacağız.

Aslında savaştan hemen sonraki dönemde tarih sorunu farklı nedenlerle her iki ülke için de ön plana getirilmemiştir. Her şeyden önce her iki ülke halkı da kendilerini “kurban” olarak görmektedir. Çin kendisini “Japon emperyalizminin kurbanı”, Japonya ise kendisini daha genel olarak “savaşın kurbanı” olarak görmektedir. Savaştan sonra kurulan savaş suçlularının yargılandığı Tokyo mahkemeleri de sorunlu geçmiştir. Her ne kadar bir askerî elit Japonya’yı savaşa sürüklemişse de Almanya’daki gibi sorunun Nazi Partisinin liderleri gibi birkaç kişiye indirgenmesi zordur. Askerî, sivil birkaç kişi yargılanmış, bunlardan bir kısmı (14 kişi) A sınıfı savaş suçlusu ilan edilmiştir. Asya’da savaş sırasında yerel halk veya savaş esirlerine karşı fiilî eylemlerde bulunanlar ise oralarda kurulan mahkemelerde yargılanmış ve cezalandırılmıştır. Ama lider kademesindekileri kapsayan Nazi Partisi gibi bir blok yoktur; Nazizm gibi bir ideolojik temel de bulunmamaktadır. İmparator ise hem barış şartları dolayısıyla korunmaktadır hem dinî, sembolik konumu dolayısıyla tartışılmamaktadır. Tokyo mahkemelerindeki duruşmalarda Hiroshima ve Nagazaki’ye atılan atom bombalarından bahsedilmesi yasaklanmış; mahkemedeki hâkimlerden biri de bu mahkemenin zafer kazananların yenilenlere dayattığı zoraki bir adalet olduğunu öne sürerek istifa etmiştir.

Japon halkı “savaş”ı baş suçlu olarak görürken çoğu Japon da Japonya’nın aşırı körleşmiş, küçük bir askeri elit tarafından indoktrinize edilerek savaşa sürüklendiğini düşünmektedir. Halk artık savaşı geride bırakarak yaraları sarmaya odaklanmıştır. Savaş sonrası göreve gelen siyasi kesim de savaş ile fazla yüzleşmemeyi arzulamamaktadır. Bunun önemli bir sebebi de vardır. Soğuk Savaş stratejisi gereğince Japonya’nın güçlendirilmesi gerektiği için ABD özellikle Kore savaşından sonra eski liderleri affetmiş, bir kısmının hapisten çıkmasına ve hatta siyasete dönmesine izin vermiştir. Savaş sırasında önemli görevlerde bulunmuş ve savaş politikalarına karışmış liderler 1950’lerde tekrar Japonya’yı yönetmeye başlarlar. Örneğin ABD’ye savaş açma kararında imzası olan Kishi Nobusuki 1957’de başbakan olur. Müttefik kuvvetler tarafından A sınıfı savaş suçlusu olarak bir süre tutulan Şigemitsu Mamoru’da İçiro kabinesinin dışişleri bakanı olur. Bu durum da savaş suçları konusunu en azından fazla ön plana alınmaması sonucunu getirir.¹¹ Bu liderler eski Japonya’yı andıran daha muhafazakâr bir Japonya yaratma konusunda çaba göstermiş olsalar da yeni kazandığı hakları kaybetmek istemeyen Japon halkının ve muhalefetin tepkisini çekmiş ve bir süre sonra görevlerinden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Ancak görevden ayrılmadan önceki bir edinimleri ABD ile Savunma ve Güvenlik Anlaşmasını imzalamak olmuştur. Bu anlaşma pek tabii ki Çin Halk Cumhuriyeti’nin (ÇHC) tepkisini çekmiştir. Fakat Çin’deki iç gelişmeler de aslında bu sırada tarih sorununun ön plana getirilmesine yol açacak yönde değildir. Çin 1949’ a kadar iç savaş içinde olmuş,

sonunda Mao'nun savaşı kazanması ve milliyetçi güçlerin Tayvan Adası'na kaçmaları sonucu Çin üzerinde hâkimiyet iddia eden iki hükûmet ortaya çıkmıştır. Tayvan'daki Gomindang Hükûmeti Japonya ile savaşın önemli bir kısmını götürmüşse de Soğuk Savaş stratejisi gereğince Japonya ile aynı tarafta yer almıştır. Japonya'da ABD baskısı ile Tayvan'daki hükûmetini Çin'in hükûmeti olarak tanımıştır. Milliyetçi Çin artık Japonya'nın desteğini alan bir güçtür ve tarih sorunu ön plana getirilmez. Ana kıtanın Japonya'yı, daha doğrusu halkı ile birlikte bütün Japonya'yı savaş suçlusuz olarak ilan etmemek için bazı ideolojik sebepleri bulunmaktadır. Mao'nun Komünist Partisinin sınıf tabanlı tarih anlayışında haklı proleterler art niyetli ve kötü bir kapitalist sınıfa karşı mücadele etmektedirler. Dolayısıyla Japonya'yı da kapitalizmin emrindeki küçük militarist bir elit tarafından gasp edilmiş bir ülke olarak görmek ideolojilerine uymaktadır. Böylece Pekin, Çin'de savaş sırasındaki Japonya'nın saldırıları ve eziyetler konusundaki kişisel düşünceler ne olursa olsun, Japon ve Çinli halk sınıfları arasındaki bir kardeşlik fikrini desteklemiş; genel olarak Japonya ve Japon halkını suçlamaktan kaçınmıştır.¹²

Kısaca iki ülkenin iç siyasi durumları tarih sorununun arka plana itilmesini sağlamıştır. Uluslararası dinamikler de bu yönde bir etki yaratmaktadır. Savaştan sonra bölgede 1950'ler süresince (hatta 21.yüzyıla kadar denilebilir) Japonya'ya denk bir ekonomik güç bulunmamaktadır. Bu, Almanya'nın durumundan farklıdır. Almanya savaş sonrasında Avrupa'da İngiltere ve Fransa gibi kendisine denk ve Almanya'nın iş birliği içinde olmasını gerektiren güçlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu şartlar Almanya'yı tavizsiz bir şekilde tarihi ile yüzleşmek zorunda bırakmıştır. Avrupa'nın diğer güçlerinin desteğini almak ve onlarla iş birliği yapabilmek için buna mecburdur da. Almanya'nın Avrupa entegrasyonu projesi çerçevesinde diğer ortakların güvenini kazanması gerekmiştir. Japonya ise bölgedeki tek güçtür ve yukarıda anlattığımız sebeplerle Çin veya çok yıkıcı bir iç savaştan çıkmış fakir ve bölünmüş Kore'nin, Japonya'yı böyle bir şeye zorlaması mümkün olmamıştır.¹³ Bu şartlar, Japonya'nın 1990'larda ekonomik süper güç olup ABD'yi rahatsız etmesi ve Güney Kore ile Çin'in ekonomilerinde başarılar kazanıp kendilerine güvenen ülkeler hâline gelmelerine kadar devam etmiştir. Tarih sorununu ön plana gelmesi ancak bundan sonradır.

Muhtemeldir ki tarih sorununun geride kalmasında bir etken de Japonya'nın hükûmet yardımları (ODA) olmuştur. Başta savaş tazminatı olarak başlayan ODA yardımları zaman içinde önemli seviyelere ulaşmış, Japonya 1978'de Asya'da

Çin kendisini “Japon emperyalizminin kurbanı”, Japonya ise kendisini daha genel olarak “savaşın kurbanı” olarak görmektedir.

1989'da da dünya'da en fazla yardım yapan ülke hâline gelmiştir.¹⁴ Tabii başta bu yardımlardan Pekin Hükûmeti değil Tayvan'daki hükûmet faydalanmıştır. Ancak 1950'lerin sonlarında başlayan 1960'larda şiddetlenen Çin-Sovyet ayrışmasının sonucu olarak 1972'de Çin-Japon ilişkileri normalleşmiş, ODA yardımlarından ÇHC de faydalanmıştır. Çin-Sovyet çatışması tarih sorununun daha da aşağı itilmesini sağlamıştır. 1970'lerde artık Asya'da üç kutuplu bir düzen hâkimdir. Orta Asya ve Vietnam üzerinden Sovyet kısıkaçı içindeki Çin, Pasifik'te uyumlu ilişkiler arayışında bulunmak zorunda kalmıştır. Bu da Japonya ile iyi geçinme ve onu kazanma arzusunu yaratır. Bunun bir göstergesi olarak Japonya ile yapılan dostluk anlaşmasında da Mao savaş tazminatı hakkından vazgeçer. İlişkilerin normalleşmesi ile Japonya-Çin ilişkilerinde artık yeni bir sayfa açılmıştır. Bu hava Sovyetlerin dağılmasına kadar devam eder.

Japonya pazar ve ham madde kaynaklarını korumanın yanı sıra, otoriter ve kendisine karşı tarihî husumetleri olan Kuzey Kore ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi rejimlerin de olduğu bir bölgede güvenliğini sağlamak, aynı zamanda da prestijini arttırmak zordur.

Soğuk Savaşın bitmesi, tam bu sıralarda Japonya'nın bir ekonomik ve teknolojik güç olarak Asya'da bir model olması ve potansiyel bir dünya lideri olarak söz edilmeye başlanması, Çin'in dışa açılıp bir değişim dönemine girmesi şimdi açıklayacağımız iç sebeplerle birleşerek geriye itilen tarih sorununun su yüzüne çıkmasına yol açar.

Çin 1978'den itibaren Deng'in reformlarıyla arada 1989 Tianenman Olayları gibi bazı kesintiler olmakla birlikte bugün de sürmekte olan bir açılış dönemine girer. Komünist Partisinin mutlak gücü devam etmekle birlikte, artık eleştiri yapmak daha mümkün hâle gelmiş, kamuoyunun görüşü daha kuvvetle seslendirilmeye başlanmıştır. Farklı fikirler geçmişe nispeten daha rahat dile getirilir oldukça bu durum Çin'in iç ve dış siyasetini de etkilemiştir. Fakat Komünist Partisi hâlâ güçlüdür ve bundan dolayı eleştirilerin dolaylı olarak yapılması gerekmektedir. Burada hükûmeti eleştirmenin en rahat yolu olarak vatansever söylemler ve buna paralel olarak da Japonya ve tarih sorunu ön plana çıkar.¹⁵

Hükûmeti eleştirmeyi arzulayanlar bunu Japonya ve tarih sorunu üzerinden yapmaya başlarlar. Eleştirenler hükûmetin Japonya'ya karşı yumuşak davrandığını, savaş tazminatından vazgeçmenin bir hata olduğunu, Japonya Çin arasındaki ikili güç mücadelesinde hükûmetin geri kalmakta olduğunu söyleyerek Japonya'ya karşı kampanya başlatırlar. Bu alt elitin gittikçe artan etkisi, hükûmetin de benzer söylemlere yönelmesine yol açar. Bunun temel sebebi bu dönemde artık Pekin Hükûmetinin temel ideolojisinin komünist sınıf kardeşliği değil vatanseverlik ve Çin/Han milliyetçiliği olmaya baş-

lamasıdır. Özellikle 2000'lerle birlikte Çin'in değişiminin çok daha hızlanması, halkın eğitim ve varlık seviyesinin yükselmesi, gittikçe güçlenen iş dünyası, küreselleşmenin getirdiği (her ne kadar hükûmet tarafından sınırlandırılmaya çalışılıyorsa da) dışarıdan gelen fikir ve akımlara açılış Çin Hükûmetini vatansever duyguların kuvvetlendirilmesi gerektiği konusunda bir inanış yaratmıştır. Bu noktada tarihte milletçe çekilen acılar, işgalci ve şeytanca olarak sunulan bir güce karşı verilmiş kahramanca bir direniş söylemi, Çin içindeki birliği sağlamak açısından faydalı görülmüştür.

Vatanseverlik bayrağı ile yükselen popüler duygular Çin Hükûmetini Japonya'ya karşı daha şahince politikalara iterken iki ülkeyi karşı karşıya getirmeye de başlamıştır. Bunda bir diğer sebep de Japonya'nın bazı değişimler geçirmekte olması ve bunun Japonya'da popüler milliyetçiliği körüklüyor olmasıdır. 1989 Tienanmen Olayları sonrasında diğer Batılı güçlere kıyasla çok daha Çin yanlısı politikalar izleyen Japonya, Soğuk Savaşın bitişi ile bir değişim dönemine girmiştir. Japonya, muhafazakâr kesimin de baskısı ile artık "normal" bir ülke olma arzusundadır.

Burada "normalleşme"nin açıklanması gerekmektedir. "Japonya'nın normalleşmesi" aslında Soğuk Savaşın sona ermesi ve Japonya'nın ABD'ye denk bir ekonomik süper güç olarak kabul edilmesi ile başlayan bir tartışmadır. Japonya özellikle realist ve neorealist perspektifin hâlâ baskın olduğu çalışmalarda "anormal ülke"¹⁶ olarak tanımlanmaktadır. Bu neorealist bir bakış açısıdır. Neorealizm uluslararası ilişkilere devlet merkezci, yapısalci ve materyalist bir bakış açısı ile yaklaşır. Neorealizme göre uluslararası ilişkilerin başlıca aktörleri devletlerdir. Devletler mutlak millî çıkarlara göre hareket eder ve amaçlarını güç politikası yoluyla elde etmeye çalışır. Güç politikası dendiğinde özellikle vurgulanan askerî güç kullanımı veya tehdididir. Bu yaklaşıma göre, uzun süre önce bir ekonomik süper güç olmuş, ürünlerini dünyanın dört bir tarafına satan ve ham maddeler konusunda büyük ölçüde dışarıya bağımlı ve kırılgan olan Japonya'nın güvenliğini ve küresel çıkarlarını sağlama almak için büyük bir ordu kurmaya çoktan başlamış olması gerekmektedir. Zira Japonya pazar ve ham madde kaynaklarını korumanın yanı sıra, otoriter ve kendisine karşı tarihî husumetleri olan Kuzey Kore ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi rejimlerin de olduğu bir bölgede güvenliğini sağlamak, aynı zamanda da prestijini arttırmak zorundadır. Oysaki Japonya neorealizmin öngördüğü şekilde davranmamaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kendini bir "barış devleti" olarak tanımlamayı tercih etmiş, ekonomik süper güç olduktan sonra da bu tutumunu değiştirmemiştir.¹⁷ İşte bu durum, Japonya'nın "anormal ülke" olarak adlandırılmasına yol açmaktadır.

Artık Japonya'nın normalleşmesini isteyen muhafazakâr kesim 9. maddeyi tartışmaya açmış; Anayasa'nın esnek yorumlanmasını sağlayarak yurt dışına asker gönderilmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra Japon gençliğinde de vatansever duyguların canlandırılması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu çabalar Çin'de

Japonya'nın tekrar militaristleştiği yönünde bir işaret olarak algılanıp eleştirilmektedir. Bu çatışmaların içinde başbakanların Yasukuni Tapınağı'nı ziyaret etmeleri ve Japonya Millî Eğitim Bakanlığının savaş döneminde Çin'de yapılan suçlara fazla ağırlık vermeyen ve savaşta Japon fedakârlıklarına ağırlık veren yeni ders kitaplarını onaylaması önde gelenlerdir.

Japon politikacıların Yasukuni Tapınağı'nı ziyaretleri ve bununla ilgili tartışmalardan Çin-Japonya ilişkilerini doğrudan etkilemesinden dolayı özellikle bahsedilmesi gerekmektedir.¹⁸ Bu sorun Başbakan Junichiro Koizumi döneminde Japonya ve Çin arasında bütün üst düzey ziyaretlerin (burada kastedilen zirve toplantılarıdır) durdurulmasına yol açacak kadar ciddi bir rahatsızlığın göstergesidir. 1869 yılında kurulmuş olan Yasukuni Tapınağı, savaşlarda hayatını kaybedenlere adanmış bir tapınaktır ve bu sebepten dolayı bazı çevrelerce Japon militarizminin yükselişi ile özdeşleştirilmektedir. Yaklaşık 2,5 milyon kişinin ruhunu barındırdığına inanılan ve adının anlamı "barış ülkesi" olan tapınağa Japon devlet görevlilerinin yaptıkları ziyaretlerin sorun yaratmaya başlaması aslında 1978 yılında Tokyo Uluslararası Askerî Mahkemesinde yargılanıp A-sınıfı savaş suçlusu ilan edilmiş 14 kişinin ruhlarının da bir törenle tapınağa katılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Japon başbakanlarının Yasukuni ziyaretleri, Çin ve Kore tarafından Japon militarizminin kurbanı olmuş kişilerin hassasiyetlerine karşı bir duyarsızlık olarak değerlendirilmektedir.

Koizumi ise tapınağı ziyaret ettiği zaman orada İkinci Dünya Savaşı gibi bir felaketin asla tekrar yaşanmaması için dua ettiğini, savaşta ülkesi için hayatını kaybedenlere saygı göstermenin her ulusun hakkı olduğunu söyleyip Çin ve Kore'nin tepkilerini eleştirmiştir. Bu dönemde Japonya içinde de görüşler ikiye bölünmüş gibi görünmektedir. Dünyanın en yüksek tirajlı gazetesi Yomiuri Simbun'un 5-6 Ağustos 2006 tarihlerinde yaptığı kamuoyu araştırmasına göre Japonların %50'si tapınak ziyaretlerine karşı çıkarken %40'ı bu ziyaretleri desteklemektedir.¹⁹ Başbakan Koizumi'nin bu derecede tartışmalı olmasına rağmen tapınak ziyaretlerini sürdürmesinin asıl sebebi, başbakan olmadan önce her sene tapınağı ziyaret edeceğine dair söz vermiş olmasıdır.

Koizumi'nin bu ziyaretlerde bu kadar ısrarcı olmasında muhtemelen şahsi milliyetçi fikirlerinden ziyade parti içindeki durumu daha fazla rol oynamaktadır. Koizumi 1955'ten 2010'a kadar iki senelik bir aralığın dışında iktidarda kalmış Batılı gerçek demokrasiler arasında tek örnek durumundaki, ama artık gücü tükenmiş Liberal Demokratik Partinin (LDP) son nefesi, son umudu olarak başbakan olmuştur. LDP başkanları parti içi hizipler arası uzun pazarlıkların sonunda başkan olurlar. LDP başkanı olan kişi aynı zamanda başbakan da olur ve bu parti içinde bağları geniş, iş dünyasından bürokrasiye kadar büyük bir kişisel ilişkiler ağı olan kişilerin gelebileceği bir konumdur. Koizumi ise LDP ağır toplarının arasında yer alan bir isim değildir. Genç ve kendi başına biri olarak LDP'nin halkın gözünde kredibilitesi çok düştüğü bir noktada karizması ve hal-

kın isteği ile bu koltuğa gelebilmiş biridir. Geldiği andan itibaren de neredeyse on yıldır durgunlukta olan Japon ekonomisinin çok ihtiyaç duyduğu reformları yapmaya girişir. Bu ülkede mevcut durumdan faydalanan güçlü birçok kesimi rahatsız eder. Dünyanın başka ülkelerinde de zaman zaman olduğu gibi zayıf durumunu halkın desteği ile kapatabilmek amacıyla popüler vatansever duygulara hitap edecek politikalara yönelir. Ayrıca milliyetçi kesimlerin de desteğine ihtiyacı vardır. Yasukuni'nin ziyaretlerindeki ısrar bundan kaynaklanmaktadır. Çin ve Kore tepki gösterdikçe Japonya'da dış baskılar ters tepki yaratmış, Japon halkında Yasukuni ziyaretlerine destek artmıştır.²⁰

İç faktörler göz önüne alındığında, her ülkede de politikacıların değişimden duydukları rahatsızlık ve endişeler sonunda güç tabanlarını kuvvetlendirme isteği duyduklarını, bu amaçla vatansever eğilimleri güçlendirme ve destekleme seçeneklerine yöneldiklerini ya da en azından bu tarz eğilimleri bastırma ve hafifletme yönünde fazla çaba göstermediklerini görüyoruz. Fakat bunun her ülkede de evrensel bir eğilim olduğunu söylemek doğru değildir. Hem Çin hem Japonya hükûmetlerinde ve elit kesimlerinde bu tarz (ve hatta Çin'de bazen şiddete de yönelebilen) aşırı milliyetçi söylemi hafifletme çabası da görülmektedir.

Çin-Japonya ilişkilerinde tarih sorununun ön plana çıkmasında etkili olan dış dinamiklerden de bahsetmek gerekir. Aslında her iki ülkenin de yükseliş içinde olması (2000'lerle birlikte Çin ekonomisi atağa geçerken Japonya da on yıllık durgunluktan çıkmaya başlamıştır), bazı konularda doğrudan çıkar çatışması içinde olmaları ve ayrıca Kuzeydoğu Asya'nın değişen dinamikleri tarih sorununun dış politikada bir koz olarak ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

İki ülke arasındaki rekabetin doğrudan çıkar çatışmasına dönüştüğü iki ana konu göze çarpmaktadır: Bunlardan biri Japonların *Senkaku* Çinlilerin ise *Diaoyu* adını verdikleri Doğu Çin Denizi'nde Tayvan'a yakın ama Japonya'nın Okinawa Adası ve Çin ana kıtasının ortasına yakın bir bölgede yer alan adaların sahipliği sorunudur. Bu adalara her iki ülke de hak talep etmektedir. Çinli aktivistler bu adalarla ilgili resmî bir dernek kurmuş, aktivitelerini bu derneğin çatısı altında devam ettirmiş, İnternet üzerinden para toplama kampanyalarına girişmiştir. 2004'te ise adalara çıkarak bayraklarını asmış ve Japon sahil koruma gücü ile sürüşmelere girip gözaltına alınmışlardır.²¹ Bu, Japon sağ kanat gruplarının tepkisine yola açmış Şubat 2005'te de onların adalara çıkarak gösteri yapmalarına sebep olmuştur.²²Bütün bunların sonucu her iki hükûmetin de bu adalar ile ilgili

Çin şu anda bölgede çatışma ve karışıklık istemektedir, çünkü şu andaki ekonomik kalkınma sürecini devam ettirmek zorundadır.

tutumları daha da sertleşmiştir. Diayou/Senkaku Adaları sorunu halk temelli aktivitelerin iki ülke ilişkilerindeki sorunların çözümünü nasıl zorlaştırabildiğinin bir göstergesidir.

Bir diğer, ve aslında daha fazla önem arz eden sorun da bölgedeki doğal gaz alanları ve bunların işletim hakkı konusudur. Söz konusu doğal gaz alanları Çin ve Japonya arasındaki münhasır ekonomik sahanın (EEZ) tam ortasında yer almakta, her iki ülkenin kıta sahanlığına doğru uzanmaktadır.²³ Çin bütün Doğu Çin Denizi'nin Çin'in kıta sahasının doğal uzantısı olduğunu iddia etmekte, Japonya ise bu bölgenin her iki ülkenin ekonomik sahasının içine girmesinden dolayı ortak bir şekilde geliştirilmesinin gerektiğini ileri sürmektedir. Bu sorun 2004 yılında Çin'in doğal gaz sahasının kendi kısmında gaz çıkarma çalışmalarına başlaması ile gündeme gelmiştir. Bu sırada savaş gemilerinin karşı karşıya gelmesi de dâhil çeşitli gerginlikler yaşanmıştır. Sorun ile ilgili görüşmeler devam etmektedir.²⁴ Bu sorun Japonya'nın geçmişteki saldırgan politikaları ile ilgili anıların Çin'de tekrar ortaya çıkmasına ve antijapon duyguların tekrar canlanmasına yol açmıştır. Bu duygular sadece çeşitli antijapon gösterilerin düzenlenmesi ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda İnternette Çin Hükûmetine savaş uçağı yapması çağrısında bulunan kampanyaların da başlatılmasına yol açmıştır. Bunun sonucu olarak Japonya Kendini Savunma Gücü (KSG)'nin savunma planlarında Çin'den gelebilecek saldırıların da dikkate alındığı planların yapıldığı ortaya çıkmıştır. Yani gerginlikler tarih münakaşaları ile katlanarak büyümekte ve hem silahlanma hem millî savunma politikaları üzerinde etkide bulunmaktadır.²⁵

Tayvan Adası da başka bir uluslararası çatışma konusudur. Japonya'daki Tayvan lobisi uzun zamandır çok büyük bir etkinlik taşımaktadır. Her ne kadar Japonya Tayvan'ı değil Pekin Hükûmetini resmî olarak tanıyorsa da Tayvan ile ilişkileri yoğundur ve hem politikacılar hem iş dünyası arasında organik bağlar mevcuttur. Tayvan Çin'in Japonya'ya kaybettiği ilk toprak parçasıdır ve hâlâ Pekin yönetimi altında değildir. 2005'teki ABD-Japonya arasındaki Güvenlik İttifakı Anlaşması ile ilgili görüşmeler sırasında Tayvan'ın "ortak stratejik objektif" olarak tanımlayan bir açıklama yayımlanması Çin'de çok sert tepkilere yol açmıştır.²⁶ Bugün birçok Tayvanlı öğrenci Japonya'da eğitim görmektedir. Tayvanlı politikacılar arasında yıllarca Japonya'da yaşamış akıcı Japonca konuşan kişiler başbakanlık da dâhil önemli görevler almışlardır. Tayvan sorunu, ABD ve Japonya'yı da içine çekebilecek önemli bir kaygı noktasıdır.

Japonya ve Çin arasında ekonomik sorunlar da bulunmaktadır. Ancak bu sorunlar iki ülke için hem bir rekabet konusudur hem bir fırsattır. Çin, Japon yatırımlarından ve teknoloji transferinden; Japonya da ucuz iş gücü ve geniş Çin pazarından faydalanmaktadır. İki ülke birbirlerinin en önde gelen ticaret ortakları konumundadır ve aslında ekonomik ilişkiler daha da yoğunlaşmaktadır. Bu durumun Çin-Japonya ilişkilerine olan etkisi "Soğuk politika, sıcak ekonomi"²⁷ şeklinde tanımlanmaktadır. Yani karşılıklı üst düzey ziyaretlerin kesildiği, arka

arkaya gelen diplomatik sürtüşmeler ile bezenmiş bir soğukluk havası içerisinde, bununla tam zıt bir görünüm veren çok yoğun ve sıcak ekonomik ilişkiler ve git-tikçe artan karşılıklı iktisadi bağımlılık Japonya-Çin ilişkilerinin karakteri hâline gelmiştir. Fakat ekonomik ilişkilerin artışı ve karşılıklı bağımlılık, Çin ve Japonya yöneticilerinin birbirlerini kuşku ile görmeleri gerçeğini değiştirmemiştir.

Kuzeydoğu Asya'nın değişen bölgesel dinamiği de tarih sorununun canlanmasında önemli bir faktördür. Çin'in yükselmesi ve Japonya'ya karşı daha şahince politikalara girmesi sorunun sadece bir boyutudur. Japonya'nın İkinci Dünya Savaşından beri yürüttüğü dış politikadaki pasif tutumdan yavaş yavaş sıyrılmaya başlaması bunun diğer bir boyutudur. Japonya BM Güvenlik Konseyinin daimî üyesi olmak için çaba sarf etmekte, bu yönde de uluslararası toplumdan destek görmektedir. Çin bunun karşısında tarih sorununu gündeme getirmekte ve yukarıda bahsedilen Yasukuni ziyaretleri ve ders kitapları konularını dile getirerek buna karşı çıkmakta; Japonya'ya olan desteği azaltmaya çalışmaktadır.

Çok büyük önem arz eden başka bir sorun da Kuzey Kore'nin silahlanmasıdır. Kuzey Kore'nin füze ve nükleer denemeleri Japonya'da büyük tepkilere yol açmıştır. Bu sıralarda gündeme gelen sıradan Japon vatandaşlarının Kuzey Koreli ajanlarca Japon Denizi kıyılarından gizlice kaçırılarak Kuzey Kore'de on yıllarca rehin tutulmalarının Japon halkında yarattığı tepki ile birleşerek Japonya'daki uluslararası güvensizlik hissini kuvvetlendirmiştir. Japonya'daki muhafazakâr kesim, bu güvensizlik hissini kullanarak Japon Anayasa'sının 9. maddesinin değiştirilmesi ve Japonya'nın bir ordu kurması gerektiği fikrini kuvvetlendirmeye çalışmaktadırlar. Yasukuni ziyaretleri ve tarih konusundaki yeni perspektifler, yani Japonya'nın İkinci Dünya Savaşına sadece suçluluk duygusu ile değil, savaşta fedakârlıklar ve savaşta haklı gösterebilecek ögelere yapılan vurgular, Japonya'da bir vatansızlık ve vatani savunma kültürü yaratma amaçlıdır.²⁸ Çin'den gelen aşırı tepkiler, tarih sorununun sürekli olarak gündemde tutulması, Kuzey Kore'nin tehditkâr tavırları ve nükleer silahlanması, Japonya'daki muhafazakâr ve "normalleşme" kampının üyeleri tarafından bir koz olarak kullanılmaktadır. Muhafazakârlara göre ülkenin kendini savunabilmesi için halkın tarihinden gurur duyması gerekmektedir. Başarılı bir savunma politikası için bu elzemdir. Dolayısıyla tarih sorunu sürekli olarak millî güvenlik ile ilişkilendirilmektedir.

Yukarıda anlatılanlardan tarih sorununun iki ülkede de fütursuzca körüklenmekte olduğu gibi bir fikre kapılmak yanlış olur. Hem Çin hem Japon hükümetlerinde ve de elit kesimde tarih sorununun abartılmasının yanlış olduğunu düşünen ve bu sorunu kontrol altına almaya çalışan ögeler de olmuştur. Örneğin Çin'de Çin'in Japonya politikasını çalışan bir grup entelektüelin başlattığı bir "Yeni Düşünce" hareketi vardır. Bu grup Çin'in dünyada sorumlu ve barışçıl bir güç imajı yaratması gerektiğini, tarihin içine gömülmeğe Japonya ile karşılıklı

stratejik ve ekonomik faydalara odaklanan, öfkeli tepkisel politikalardan uzak bir yaklaşımın benimsenmesinin Çin'in prestiji ve çıkarları açısından daha doğru olacağını savunmuştur.²⁹ Bu grup vatan hainliği ile suçlanmışsa bile hükûmetin de bu görüşe yakın olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Çin şu anda bölgede çatışma ve karışıklık istememektedir, çünkü şu andaki ekonomik kalkınma sürecini devam ettirmek zorundadır. Büyük değişimlerin yaşandığı şu zamanlarda doyurulması gereken ve beklentileri gün geçtikçe daha da artan 1,3 milyarlık nüfus ciddi bir sorumluluktur. Bu konuda Japonya ile iş birliği, sürekli gerginlikten çok daha faydalı olacaktır. Ancak Çin'de sağlıklı bir tartışma ortamı henüz doğmamıştır ve Çinli yöneticilerin halktan yükselen tepkisel milliyetçiliğe kayıtsız kalmaları veya karşı çıkmaları çok zordur. Zamanında Japonya ile iyi ilişkiler kurma amaçlarından dolayı yerlerinden edilmiş, bu bahaneyle gözden düşürülmüş Çinli politikacılar da mevcuttur.³⁰ Çin Hükûmetinin de tarihi Japonya'ya karşı bir kaldıraç olarak yani bir baskı unsuru olarak kullanmaktan çekinmemekle birlikte, ilişkilerin tamamı ile bozulmasından bir çıkar sağlayabileceğini düşündüğünü iddia etmek de zordur. Bu konuda halktan yükselen tepkilere karşı yapabilecekleri sınırlı gözükmektedir.

Japonya açısından bakıldığında ise 2009 Eylülünde 55 yıllık LDP iktidarının düşmesi ve Demokrat Parti³¹ (DP) nin Hatoyama başbakanlığında iktidara gelmesi çok şeyi değiştirebilme potansiyeline sahip gözükmektedir. Hatoyama, yüzü Asya'ya dönük bir politika izleyeceğini, Çin ve Kore ile ilişkileri düzeltereği sözü vermiştir. Bu yönde atılan ilk adım olarak da çok tepki yaratan Yasukuni ziyaretlerini yapmayacağını açıklamıştır. Hatoyama aynı zamanda ABD ile daha mesafeli ve bağımsız bir politika izleme arzusunda olduğunu da belirtmiştir. Gerçi bu, Çin'in arzuladığı bir şey midir rahatsız eden bir şey midir tartışılabilir. Çünkü ABD ile daha mesafeli bir Japonya aynı zamanda daha bağımsız hareket eden bir Japonya demektir. Bu, Çin açısından kaygı verici olabilir.

Görüldüğü gibi tarih sorunu Asya coğrafyasını etkileyen ve iki ülke ilişkilerini kötüleştirebilecek veya en azından iyileşmesini engelleyecek çok karmaşık bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Hiç şüphe yok ki sorun "tarihten" ziyade "bugün" ile ilgilidir. İki ülke politikalarının çatışması, bunun iç siyaset ile ilgili hesaplarla karışması, dış gelişmelerden etkilenmesi, bölgenin geçmişin hayaletleri ile uğraşmaya daha bir süre devam edeceğini düşündürmektedir. ■

¹ *People's Daily Online*. http://english.peopledaily.com.cn/200704/27/eng20070427_370379.html. 27/08/07. Ayrıca bkz. *Jetro* Basın Açıklamaları <http://www.jetro.go.jp/en/news/releases/20080229066-news>.

² *Ming-Çing Fidyeye Ticaret Sistemi*, (İngilizcede Ming-Qing Tributary Trade System olarak geçer, ●●●●●●, Pinyin romanizasyonu: Chaogong Maoyi Zhidu, Japonca okunuşu: Kouchou Boueki, Seido)

³ 1990, Hamashita Takeshi. 1990. (*Kindai Chuugoku-no Kokusai-teki Keiki: Chouko Boueki Shisutemu to Kindai Ajia* Toukyou Daigaku Shuppankai: Tokyo / Hamashita Takeshi. 1990. *Modern Çin'in Uluslararası Fırsatı: Fidyeye-Ticaret Sistemi ve Modern Asya*, Tokyo Üniversitesi Yayınları:Tokyo)

⁴ Hamashita Takeshi. 1997. The Intra-regional System in East Asia. Ch 3. pp. 113-135 in *Network Power: Japan and Asia*. Ed. Peter J. Katzenstein and Takashi Shiraiishi. Cornell University Press: Ithaca & London.

⁵ *Kowtow* diz çöküp alın yere değdirilerek yapılan derin bir saygı belirtme hareketidir. Çin imparatorunun önünde bu hareket yapılarak görünüşte de olsa Çin hükümdarının tebaası olduğu kabul edilmiş olur.

⁶ Ryukyu Kırallığı Japonya'nın güneyinde bulunmakta ve bu günkü Okinawa Adasını kapsamaktadır.

⁷ 2000 (Hamashita Takeshi. *Okinawa Nyumon: Ajia-wo Tsunagu Kaiiki Kousou*. Tokyo: Chikuma Shoten. / Hamashita Takeshi. *Okinawa çalışmalarına Giriş: Asya'yı Bağlayan Denizler Düzeni*. Tokyo: Chikuma Shoten.)

⁸ Duus, Peter. 1998. *Modern Japan*. Houghton Mifflin:Boston, New York. S.136

⁹ Bu dönemde Japonya'nın "faşist" olarak mı yoksa "militarist" olarak mı tanımlanması gerektiği konusu tartışılmaktadır. Bu tartışmada iki farklı görüş için bk.; Duus, Peter. 1998. *Modern Japan*. Houghton Mifflin:Boston, New York. s.214 ve Gordon, Andrew. 2003. *A Modern History of Japan: from Tokugawa Times to the Present*. Oxford University Press: New York, Oxford. s.202-203.

¹⁰ Shin Kawashima, "Japan and China in Modern History: The Perception Gap and the 'History Problem'", *Gaiko Forum*, 2005 Summer.

¹¹ Thomas U. Berger, 2007, "The Politics of Memory in Japanese Foreign Relations", *Japan in International Politics: The Foreign Policies of an Adaptive State*, Thomas U.Berger, Mike M. Mochizuki, Jitsuo Tsuchiyama, Lynne Rienner Publishers: Boulder, London.

¹² Yanan He, 2007, "History, Chinese Nationalism and the Emerging Sino-Japanese Conflict", *Journal of Contemporary China*, (16)50 Feb, 1-24.

¹³ Berger, 2007.

¹⁴ Robert M. Orr Jr., 1990, *The Emergence of Japan's Foreign Aid Power*, New York: Columbia University Press, 52-102.

¹⁵ He, 2007.

¹⁶ Abnormal country

¹⁷ Takeshi Igarashi, "Peace-making and Party Politics: The Formation of the Foreign-Policy System in Postwar Japan", *Journal of Japanese Studies*, V.11-2, 1985, ss.323-56.

¹⁸ Jeff Kingston, 2007, "Awkward Talisman: War Memory, Reconciliation and Yasukuni", *East Asia*, 24:295-318.

¹⁹ <http://www.yomiuri.co.jp/politics/news/20060808it14.htm>

²⁰ Kingston, 2007.

²¹ CNN 16 Ocak 2004.

²² The Japan times 10 Şubat 2005

²³ Kosuke Takahashi. 2004 July 27. "Gas and oil rivalry in the East China Sea". *Asia Times*.

²⁴ Sun Wukong. 2008, Dec 17. "China shelves island dispute, yet again". *Asia Times*.

²⁵ He, 2007.

²⁶ He, 2007.

²⁷ Shin Kawashima, "Japan and China in Modern History: The Perception Gap and the 'History Problem'", *Gaiko Forum*, 2005 Summer.

²⁸ Berger, 2007.

²⁹ He, 2007.

³⁰ Christopher R. Hughes, 2008, "Japan in the politics of Chinese leadership legitimacy: recent developments in historical perspective", *Japan Forum*, 20(2)245-266.

³¹ İngilizcede DPJ, *Democratic Party of Japan* olarak geçmektedir. Japoncası: *Minşu-to*.